

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Egy korai telepítőlevél és tanulságai. (Adatok Veszprém vármegye XVII. századi hivatali elitjéhez).

Bár jól ismert, hogy Veszprém vármegye területén szórványosan már a XVII. században is történtek telepítések, érthető módon a kutatás az 1767. évi úrbérrendezést megelőző XVIII. századi telepítésekre fókuszált.¹ A XVII. századi telepítőlevelek egyike az, amely Zichy I. Pál (felesége Csáby Sára), a Veszprém megyei Zichy javak megszerzője időszakából származik, és amely Tevel község betelepítésével kapcsolatosan keletkezett, és a gróf Niczky család levéltárában maradt fenn.

Zichy I. Pál a XVII. századi magyar főnemesség *homo novusa* volt. A család felemelkedése vele kezdődött. A társadalmi emelkedés alapját katonai szolgálata jelentette. Zichy I. Pál (1580–1638) a telepítőlevél kiadása idején, 1609–1613 között a győri végvidéken szolgált. 1615-től ideiglenes, majd tényleges kinevezéssel veszprémi főkapitány volt.²

A telepítőlevelet aláírók között többek neve a feldolgozottság mai stádiumában is ismerős a korszak iránt érdeklődők számára. Legelsőként Marczaltóy Miklóst és a Marczaltóy családot kell kiemelni, akik nem csak Veszprém, de a szomszédos Győr megye közéletében is jelentős szerepet játszottak. Így 1625. október 25-én Marczaltóy Miklóst választották a vármegye egyik követének a váratlanul elhunyt balogfalvi Siey János Győr megyei alispán helyére az 1625. évi soproni országgyűlésre.³ A Marczaltóy család jelentőségére már a XIX. századi történetírás is felhívta a figyelmet.⁴

Az aláírók sorából hasonlóképpen ki kell még emelni a XVII. század elején élt, Sopron és Vas megyék közéletében egyaránt jelentős szerepet játszó

¹ A témakör megkerülhetetlen forráskiadványa: LICHTNECKERT 2009.

²² PÁLFFY 2018. 173.

³ GECSÉNYI 1995. Nr. 582. Siey János vármegyei pályafutásáról: GECSÉNYI 2008. 177–178.

⁴ RÁTH 1865.

Cziraky I. Mózes (1566–1627), aki kora egyik legjelentősebb jogtudósa volt. Tudásának köszönhetően több országos bizottságba beválasztották. Tudásának, társadalmi beágyazottságának köszönhetően életútját királyi személynökként fejezte be.⁵ A jogtudó értelmiség elitjéhez tartozott.

A következő aláíró Pápához, Veszprém megyéhez kötődött. Karrierjét familiárisi szolgálatainak, rugalmas alkalmazkodó képességének, gyakorlatiasságának köszönhette. Ő nem más, mint az egyházi nemes (predialista) családból származó pápai vicekapitánnyá emelkedett Hatos Bálint, akinek cseppet sem egyedülálló karrierjét egy kortörténetbe ágyazott kismonográfia mintaszerűen dolgozta fel.⁶

A következő aláíró Vizkelety János, aki megyei birtokosként számos alkalommal a királyi (portális) adó beszedésével volt megbízva. Munkájáért fizetést kapott. Ő volt a rovó (dicator) 1609–1623 között.⁷ Vizkeletynek a szomszédos Győr vármegyében is voltak birtokai. Nevével Győr vármegye fórumain (közgyűlésein, törvényszéki ülésein) is találkozunk. Elsősorban saját érdekében, javai védelmében lépett fel (pl. pert kezdett, ügyvédet vallott).⁸ Az e forrásban aláíró Vizkelety János az 1608-ban hivatali szolgálatai miatt bárói rangot nyert kiterjedt család köznemesi ágába tartozott.⁹

Az egyéni életpálya-rekonstrukciók, a településtörténeti információk mellett e forrás a XVII. század eleji Veszprém megyei hivatalviselői kar személyi összetételének egyik legrészletesebb rekonstrukcióját teszi lehetővé. A Függelékben közölt tisztségviselői névsorokkal együtt remélhetőleg adalékul szolgálnak a további archontológiai-prozopográfiai kutatás számára. A forrást betűhíven, az eredeti központosítás megtartásával, de nem paleográfiai hűséggel írtam át.

Pápa, 1611. február 18.

Marczaltóy Miklós, Veszprém vármegye alispánja és Veszprém vármegye tiszti karának közvetítésével született megállapodás Tevel falu megszállításáról, a vármegyei Zichy javak megosztásáról.

⁵ Életútjára: SZÉKELY 1993. 66–67.

⁶ PÁLFFY 2005.

⁷ PÁKAY 1942. 31–32.

⁸ GECSÉNYI 1995. Nr. 119., 193., 385.

⁹ PÁLFFY 2009. 15. Szinte ugyanez vonatkozik a Hathalmy családra is. Uo.

Anno Domini die 18 Februarj. Mj eleóttónk Czjrakj Moyses, Marczaltheöj Miklos Vesprim varmegiej vice ispan, Enesej Istuan szolgabiro, Piriti (Piritj) Ambrus, Ukj (Vky) Janos, Hathalmj Lázár, Hathos Balint, Vizkelethj Janos, Zambo Istuan iffiabbik Perej Marton esküttek, Magassj Gergel vicegerens Nagj Marthon eó felsege papaj gialogh vaidai, Palotaj Ferencz, eó felsege louas feó zolgaia, Tapolczaj Giórgy, Heueniessj Lórincz Papan lako nemes eóregbik Zambo Istuan, Ouarj Balint deak eo felsege zolgaia az vitezló Thurj Giórgy vram keózót, es Laczawjth Borbala az nehaj vitezló Thurj Farkas vramnak megh hagiót eózuegie keózót let illien vegezes.

Miuel hogj Theuel neuew falunak mely vagion Vesprim varmegieben, megh szállitasaban, es annak felette, az Zichj joszagnak melliet ez el mult ideokban Monozloj Mihál pap¹⁰ el kert volt, egy nehan zorta valo Béchben faradasaban az ioszagnak megh oltalmazasaert, nem kiczin faratsaga es kóltsege volt Thurj vramnak. Ezokaert tartozik azzoniom eó kgme Thurj vramnak az aszszoniom reszere hailando keóltsegért, niolczuan magiar forintot fizetni, es oztan Theuelnek, es az teób Zichj ioszagnak, az melliek mégh eddigh oztatlanok voltanak eó kgmek keózót két fele kell ozlanj: Zalaj Palnak peniglen vgymint reghi szolgálaioknak engettenek eltéigh az megh neuzet Theuelben¹¹ birnia egy helt io akarattiokból. Mind ezeknek bizonsagara attuk eó kgmeknek ez leuelónket kezónk irasual es pechetónkel megh erósitue. Actum in oppido Papa die et anno ut supra.¹²

¹⁰ Monoszlay Mihály györi éneklókanonokról van szó, akit Rudolf 1609-ben nevezett ki zirci apátnak; e minőségében kezdte meg a Thuryak kezére került cisztercita birtokok visszaszedését. 1610-ben Thury György már királyi védelmet kért Monoszlay törekvései ellen. FARKAS 2007. 226.

¹¹ Tevel a mai Nagytevel (Nagh-Tewel, Nagi Tevel); a zirci apátság birtoka volt, a török alatt elhagyatottá vált, birtokait 1563-tól Thury György palotai várkapitány kapta meg. A falunak 1588-ban Thury Farkas, 1609–1610-ben Thury György volt a birtokosa. 1610-ben a dikális összeírás szerint 1 adófizető portája volt. A birtok az 1610-es évek végén is a család kezén volt. 1619 után pusztá, csak a XVIII. században telepítik be. PÁKAY 1942. 15–16. 148. – 1609-től hosszú pereskedés kezdődött, melynek eredményeképpen a Thury család 1666-ban 8000 forint lefizetése ellenében adta vissza a zirci apátság birtokait a rendnek (a lilienfeldi apátságnak). Vö. HORVÁTH 1930. 115., FARKAS 2007. 225–226. – A közeli Adásztevel kuriális (nemes) helységet ekkoriban Kysthewel, Nemes Teuely, Kysteuelj aliter Nemes-Teuelj néven említik a források. 1488-ban 14 kurialista család mellett a zirci apátságnak is volt itt néhány jobbágya, melyekről a későbbiekben nem esik szó. A nemes község a XVII. században – rövidebb időszakokat leszámítva – lakott volt. Nemestevél nemesei 1610-ben zsellér taksa címén 3 forint dikális adót fizettek. A községhez tartozott *Iváncháza pusztá*, amely a zirci apátság egyházi nemeseseinek faluja volt, a megyei dikális összeírásban 1531-ben fordult elő utoljára. PÁKAY 1942. 148., ILA–KOVACSICS 1964. 89., 206. Adásztevel történetéhez lásd részletesebben: PÁTKAI 2010.

¹² Adatott Pápa mezővárosban, a fenti napon és esztendőben.

[7 gyűrűs pecséttel megerősítve]
[aláírások:]
Moises Cÿrakÿ mp.
Nico[lau]s Marczal[tóy] mp.
Valen[tinus] Hathos [mp.]
Joannes Ukj
Lazarius Hathalmÿ manu
propr[ia].

Pecséttel ellátott eredeti, tisztázat.
Burgenländisches Landesarchiv,
Nebersdorfer Familien- und Herrschaftsarchiv Grafen Niczky¹³
Fasc. 12., No. 655.

FÜGGELÉK

ADATOK VESZPRÉM VÁRMEGYE XVII. SZÁZADI TISZTSÉGVISELŐINEK
ARCHONTOLÓGIÁJÁHOZ

1611. február 18.

Marczaltóy Miklós, Veszprém vármegye alispánja
Enesey István, Veszprém vármegye szolgabírája
Piriti Ambrus esküdt
Uki János esküdt
Hathalmy Lázár esküdt
Hatos Bálint esküdt
Vizkelety János esküdt
Zámbo István esküdt
ifj. Perei Márton esküdt

¹³ A hazai társadalom- és településtörténeti kutatásban napjainkig kevésbé feltárt archívum történetéről, állományáról: HOMMA é. n., 107.

1627

Kereszturi Balázs szolgabíró (*judex nobilium*)
Agha Mátyás esküdt (*juratus assessor*)
Gregorius Jag[...] esküdt (*juratus assessor*)¹⁴

1636

Pápa?, 1636. március 29. (Sabbatho proximo post Dominicam Quasimodo):
Stephanus Gheőrbey vicecomes comitatus Wesprimiensis¹⁵

1637

Papa, február 25. (sabbatho proximo post festum Matthiae Apostoli): Step-
hanus Kőrbei vicecomes comitatus Veszpremiensis¹⁶

1650

1650. augusztus 28.: Nicolaus Pazman de Panas levele Káldy Péterhez, Vesz-
prém vármegye alispánjához, valamint Hayda István, Jara Gergely, Borsati Pál
szolgabírákhoz, Toldy Márton pápai háza ügyében.¹⁷

1653

1653. augusztus 16.: Thorma István, Veszprém vármegye egyik szolgabírája¹⁸

1674

A Pápán megtartott sedrián Nicolaus Horvath de Nemes Iszkaz elnökölt.¹⁹

¹⁴ Veszprém vármegye kiadmánya, 1627. december 3. (feria sexta proxima post festum beati Andreae Apostoli) napján, a korabeli megyeközpontban, Pápán megtartott törvényszékből, amelyben Teveli János özvegye, Ostffy Katalin adászteveli birtoka ügyét is tárgyalták.

¹⁵ MNL GyMSMSL, Acta Iuridica, Tom. 1. fasc. 15. No. 616.

¹⁶ MNL GyMSMSL, Acta Iuridica, Tom. 1. fasc. 16. No. 641.

¹⁷ MNL OL P 1865. Káldy cs. lt., 1. cs. 1650. augusztus 28.

¹⁸ MNL OL Batthyány Missiles, Nr. 31018., Meszlényi Benedek levele Batthyány Ádámnak. Guar, 1653. augusztus 16.

¹⁹ Az adatok lelőhelye: PFL, Somogyi cs. lt., 1674. sine loco, sine dato.

1676

Az 1676. november 18-án Pápán megtartott törvényszékben (sedrián) az alábbi tisztségviselők biztosan megjelentek:²⁰

Nicolaus Horvath vice comes comitatus Vesprimiensis
Franciscus Szantohazy iudicium comitatus Vespremiensis
Gregorius Szily iudicium
Stephanus Nagy de Vasarhel iudex nobilium
Franciscus Kőrősj juratus assessor
Stephanus Pestj juratus assessor
Franciscus Batsmegyei de Paris notarius sedis

1681

Pápa, 1681. április 26:²¹
Paulus Achadj vice comes
Stephanus Nagi de Vasarhel iudicium
Gregorius Kovacs Tatai jurassor²²
Franciscus Bogacs jurassor
Paulus Oroszi jurassor

1686

Pápa, 1686 szeptember vége:²³
Paulus Achadi vicecomes
Stephanus Nagy de Vasarhel iudex nobilium
Georgius Kovacs Tatai juratus assessor
Franciscus Bogacs juratus assessor
Paulus Oroszi juratus assessor

²⁰ Az adatok lelőhelye: PFL, Somogyi cs. lt., 1676. november 18. Papa, (feria quarta proxima ante festum Beatae Elisabethae viduae), sedria.

²¹ Az adatok lelőhelye: PFL, Somogyi cs. lt., Pápa, 1681. április 26.

²² Az esküdt (juratus assessor) egyaránt lehetett a vármegyei tisztújító közgyűlésen megválasztott, vagy hivatalában megújított alsóbb szintű közigazgatási tisztviselő (a vármegye járási esküdtje), illetve a megyei törvényszék, azaz a sedria (sedes iudiciaria) bíraskodásában részt vevő ülnök.

²³ Az adatok lelőhelye: PFL, Somogyi cs. lt., 1686. szeptember vége.

1699

Veszprém, 1699. február 9.:²⁴

Benedictus Luka judex nobilium

Franciscus Csayaghy juratus assessor

Stephanus Gőmőri juratus assessor

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
GyMSMSL	= Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron
cs. lt.	= család levéltára
é. n.	= év nélkül
judlium	= judex nobilium, szolgabíró
jurassor	= juratus assessor, esküdt
MNL	= Magyar Nemzeti Levéltár
no.	= numero
OL	= Országos Levéltár, Budapest
PFL	= Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Pannonhalma

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FARKAS 2007 = FARKAS Gábor: Ciszterciék Pápán 1660–1726. (A lilienfeldi és heinrichai ciszterci apátság pápai missziójának tevékenysége.) = AP 7 (2007) 3-4. sz. 223–242.
- GECSÉNYI 1995 = GECSÉNYI Lajos: Győr vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1617–1626. Győr, 1995.
- GECSÉNYI 2008 = GECSÉNYI Lajos: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr Megyei Jogú Város Levéltára. Győr, 2008.
- HOMMA é. n. = HOMMA, Joseph: Inventar des Graeflich Niczkyschen Familien- und Herrschafts Archivs in Nebersdorf, Burgenland. Manuskript, sine dato, sine loco, Burgenlandi Tartományi Levéltár, Eisenstadt, segédletek.
- HORVÁTH 1930 = HORVÁTH Konstatin: Zirc története. Veszprém, 1930. (Zirci könyvek, 1.)
- HORVÁTH-DOMINKOVITS 2001 = HORVÁTH József – DOMINKOVITS Péter: 17. századi Sopron megyei végrendeletek. Sopron, 2001.
- ILA-KOVACSICS 1964 = ILA Bálint – KOVACSICS József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Budapest, 1964

²⁴ Az adatok leelőhelye: PFL, Quary cs. lt., Évrendezett iratok, No. 1000., Veszprém, 1699. február 9.

- LICHTNECKERT 2009 = LICHTNECKERT András: Veszprém vármegye községeinek urbáriumi és úrbéri és telepítési szerződései 1690–1836. Veszprém, 2009. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai, 21)
- PÁKAY 1942 = PÁKAY Zsolt: Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírás alapján (1531–1696). Veszprém, 1942. (Publicationes Veszprémienses / Veszprémvármegyei Füzetek, 7.)
- PÁLFFY 1998 = PÁLFFY Géza: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adataira (16–17. század) = Veszprém a török korban. Szerk.: Tóth G. Péter, Veszprém, 1998. 91–187.
- PÁLFFY 2005 = PÁLFFY Géza: Egy különleges karrier a 16–17. században. Hatos Bálint pápai vicekapitány és családja története. Pápa, 2005. (Jókai Könyvek, 3.)
- PÁLFFY 2009 = PÁLFFY Géza: Utak az arisztokráciába: bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban. = Arisztokrata életpályák és életviszonyok. Szerk.: Papp Klára – Püski Lente. Debrecen, 2009. (Speculum Historiae Debreceniense, 4.) 9–25.
- PÁTKAI 2010 = Mayerné PÁTKAI Tünde (szerk.): Adásztevel. Kiadja Adásztevel Község Önkormányzata. Adásztevel, 2010.
- RÁTH 1865 = RÁTH Károly: A marcaltői régi kastély. = Győri Történelmi és Régészeti Füzetek, 3. kötet, 1865. 149–157.
- SZÉKELY 1997 = SZÉKELY Zoltán: A Cziráky ősgaléria. Győr, 1997. (Artificium et Historia, 3.)

DOMINKOVITS PÉTER

A Káli-medence népi jogéletének kutatásáról és kutatójáról. (Rendhagyó könyvismertetés)

Az elmúlt évben jelent meg az 1981–1988 közötti időszakban a Káli-medencében végzett kutatások eredményeként a népi jogéletet feltáró monográfia, amely a kistáj nyolc faluja teljes népéletét magában foglalja a XVIII–XX. századot felölelő időszakra kiterjedően.²⁵ A tanulmánykötettel Gelencsér József jogtörténész ismételten igazolta, hogy a jog áthatja és egyúttal keretbe foglalja a népélet teljességét. Az adatközlők visszaemlékezései, részben pedig családi, egyházi, megyei levéltári források elemzésével hihetetlenül gazdag anyagot tárt fel. A kötet 543 oldal terjedelmű, amelyből 490 oldal a szöveg és 53 oldal a fényképmelléklet. A fényképeket a szerző és fia, dr. Gelencsér András készítették. A szöveges rész 30 fejezetből áll, amelyet két előszó, valamint záró

²⁵ GELENCSÉR József: Népi jogélet a Káli-medencében. Székesfehérvár, 2019. A Szent István Király Múzeum Közleményei 65. 543 p.